

УДК 37.037-053.067/37.011.3

В. О. Сутула,

кандидат біологічних наук, доцент;

О. І. Булгаков,

аспірант

(Харківська державна академія фізичної культури);

Д. Р. Мельничук,

викладач

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

ОСОБЛИВОСТІ КОМПЛЕКСНОГО ПІДХОДУ ДО ПРОЦЕСУ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТІСНОЇ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

Досліджено соціально-педагогічні фактори, які визначають особливості формування у дітей та молоді особистісної фізичної культури. Доведено, що для ефективного вирішення завдань по вихованню особистісної фізичної культури у дітей та молоді шкільна програма з предмету "Фізична культура" повинна складатися із трьох взаємозалежних модулів: загальноосвітнього, спортивно-освітнього та оздоровчо-виховного, які представляють собою відтворення об'єктивно існуючих зв'язків між урочною формою організації діяльності учнів та їх діяльністю в процесі проведення фізкультурно-оздоровчих та спортивно-масових заходів.

Актуальність теми дослідження. Останніми роками в Україні спостерігається поступова зміна економічних, політичних та соціокультурних умов, що супроводжується зміною орієнтирів у сфері освіти в напрямку гуманізації освітнього процесу, пріоритетності в ньому загальнолюдських цінностей, створення умов для здорового та гармонійного розвитку дітей та молоді. В цьому процесі важливе місце відводиться формуванню у них фізичної культури особистості як невід'ємної складової їх гармонійного розвитку особистості [1]. Означена проблема останніми роками активно вивчається [2-4]. Широкий спектр наукових досліджень, в яких висвітлюються різні аспекти педагогічного процесу, спрямованого на формування фізичної культури особистості, обумовлений: по-перше, особливостями соціальної ситуації, яка склалася останніми роками у сфері виховання; по-друге, зміною загальної парадигми освіти, тобто переходом від традиційного до особистісно орієнтованого типу освіти; по-третє, протиріччям між суспільною потребою у здоровій фізично підготовленій особистості і неможливістю її задоволення традиційними засобами шкільного виховання.

Мета дослідження – визначення соціально-педагогічних факторів формування у дітей та молоді особистісної фізичної культури.

Завдання дослідження – аналіз матеріалів спеціальної літератури, в якій вивчається проблема формування фізичної культури особистості.

Результати дослідження. Проблема вивчення особливостей формування фізичної культури особистості в учнів загальноосвітніх навчальних закладів нерозривно пов'язана з дослідженням основних функцій фізичної культури як цілісної педагогічної системи. Аналізуючи цю проблему Л. Лубишева [5] свого часу зазначала, що в останні роки все частіше фізичну культуру розглядають не тільки як самостійний соціальний феномен, а й як стійкі якості особистості. Ось чому якісно нова стадія в осмисленні сутності фізичної культури пов'язується з її впливом на духовну сферу людини через засвоєння нею цінностей фізичної культури. Таку ж позицію займає і Ю. Ніколаєв [1]. Вивчаючи особливості функціонування фізичної культури, він констатує, що головною метою системи фізичної культури являється людина, особистість в її цілісності. Л. Матвеев [6], аналізуючи означену проблему зазначав, що існуюча криза сучасної системи фізичного виховання обумовила практичне відчуження фізичної культури від самої людини, що сформувало в суспільстві пасивне ставлення до фізичної культури як до культурного явища. На недооцінку в суспільстві виховної ролі фізичної культури звертає увагу і Т. Скоблікова [7], зауважуючи, що діяльність фахівців з фізичного виховання у сфері розвитку особистості на даний час непродуктивна.

Отже, більшість науковців приходять до висновку, що однією із базових педагогічних функцій фізичної культури є виховання людської особистості з ознаками, характерними для даного виду культури. Б. Шиян [8] вважає, що фізичну культуру особистості можна визначати як сукупність властивостей людини, які набуваються у процесі фізичного виховання і виражаються в її активній діяльності, спрямованій на всебічне удосконалення своєї фізичної природи та ведення здорового способу життя. В. Видрін [9] констатує, що фізична культура особистості характеризує якісне, системне і динамічне новоутворення, яке визначає її освіченість, фізичну підготовленість і досконалість, що проявляється в процесі фізкультурно-спортивної діяльності та в здоровому стилі життя. М. Віленський, Г. Соловйов [10] розглядають фізичну культуру особистості як соціально-детерміновану галузь загальної культури людини, яка являє собою якісний, системний, динамічний стан, що характеризує рівень фізичної досконалості, мотиваційно-ціннісних орієнтацій і соціально-духовних цінностей, набутих в

результаті виховання і інтегрованих в фізкультурно-спортивній діяльності культури способу життя, духовності і психофізичного здоров'я. В. Столяров, Л. Биховська, Л. Лубишева [11] пропонують розглядати фізичну культуру особистості як її самореалізацію в розвитку духовних і фізичних здібностей за рахунок використання різноманітних видів фізкультурної діяльності. Ними вводяться наступні основні показники і компоненти фізичної культури особистості: а) ставлення особистості до свого тіла як до цінності; б) характер такого ставлення; в) різноманітність використання для цієї мети засобів; г) які цінності особистість пов'язує з тілом, її ідеали та норми, пов'язані з турботою про фізичний стан; д) ступінь орієнтації на цю турботу. Х. Хуббієв [12] констатує, що на даний час фізична культура особистості є комплексною науковою проблемою, яка повинна бути предметом вивчення усіх складових цілісної науки про фізичну культуру, а уявлення про фізичну культуру особистості, сформовані на принципах діалектики, слугують фундаментом побудови педагогічних технологій у фізичному вихованні та спорті.

Сформульовані вище положення створюють об'єктивні передумови для розробки комплексного підходу до процесу виховання особистісної фізичної культури у дітей та молоді. Стратегія такого підходу полягає у відтворенні та закріпленні у програмі з предмету "Фізична культура" об'єктивно існуючих зв'язків між урочною формою організації діяльності учнів та їх діяльністю в процесі проведення фізкультурно-оздоровчих та спортивно-масових заходів в режимі навчального дня і в процесі проведення позакласних занять. Зазначений зв'язок є саме тим ланцюжком, який поєднує "свідомість та діяльність" в особистості учня. Він, фактично, відображає ступінь практичного використання учнями знань, умінь та навичок, сформованих у процесі освоєння предмету "Фізична культура", а отже, характеризує ступінь розвитку у них особистісної фізичної культури. Отже, для ефективного вирішення завдань фізичного виховання дітей та молоді та відповідно до вище визначеної стратегії [13, 14] шкільна програма з предмету "Фізична культура" повинна складатися із трьох взаємозалежних модулів: загально-освітнього, спортивно-освітнього та оздоровчо-виховного. **Загально-освітній модуль**, маючи теоретико-виховне спрямування, повинен забезпечити засвоєння школярами певного обсягу знань (передбачених освітньою галуззю "Здоров'я і фізична культура" Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти) про фізичне виховання в сфері освіти, фізичну рекреацію, спорт, фізичну реабілітацію, адаптивну фізичну культуру (в чинній програмі цього не передбачено), а також сформувані у школярів позитивне ставлення до зазначених вище основних форм фізичної культури. У **межах спортивно-освітнього модулю**, який на даний час фактично реалізується в урочній формі проведення занять з предмету "Фізична культура", учні засвоюють знання та набувають відповідні уміння і навички з різних видів спорту з метою їх ефективного використання в процесі проведення позакласної фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи, а також у самостійній рекреаційній діяльності. **Оздоровчо-виховний модуль**, який повинен реалізовуватись у процесі проведення занять з предмету "Фізична культура", забезпечує зв'язок між урочними формами діяльності учнів і їх діяльністю в процесі проведення фізкультурно-оздоровчих заходів у режимі навчального дня та в процесі виконання ними домашніх завдань. У межах цього модулю в учнів формуються знання та відповідні уміння і навички для самостійного проведення ранкової гімнастики, фізкультурних хвилинок та пауз, рухливих перерв та ін. Необхідність виділення даного модулю обумовлена тим, що фізкультурно-оздоровчі заходи в режимі навчального дня найбільш ефективно впливають на здоров'я дітей, знижуючи гіподинамію, забезпечуючи відновлення їх розумової працездатності та корекцію зору, знижуючи статичне навантаження на їх опорно-руховий апарат, тим самим попереджаючи порушення у них постави – одного з найбільш розповсюджених в середовищі школярів захворювання. Реалізація фізкультурно-оздоровчих заходів у режимі навчального дня, яка має очевидний оздоровчо-коригувальний вплив на здоров'я дітей, представляє собою досить складну проблему, адже її вирішення потребує залучення до цього процесу не тільки вчителів фізичної культури і школярів, а й вчителів загального циклу та батьків. Мабуть, тому у загальноосвітніх школах все ще недостатньо уваги приділяється проведенню різноманітних фізкультурно-оздоровчих заходів у режимі навчального дня. Для якісного вирішення цього завдання необхідно, по-перше, сформувані відповідні потреби та мотивації, як в середовищі учнів, так і в учителів загального циклу, а по-друге, спеціальним чином організувати всю систему фізкультурно-оздоровчої роботи в школі, яка б давала можливість учням використовувати на уроках загального циклу, у групах продовженого дня та у процесі виконання домашніх завдань знання, уміння і навички, які засвоюються ними та формуються на уроках фізичної культури у межах освоєння ними оздоровчо-виховного модулю. Саме такий підхід потребує впровадження в навчально-виховний процес особистісно-орієнтованих технологій, адже він передбачає індивідуальний підхід до підбору фізичних вправ, які можуть використовуватись учнями в процесі фізкультурно-оздоровчої діяльності, а також індивідуальний підхід до підбору дітей, які в змозі проводити зі своїми однокласниками (під контролем вчителя) на уроках загального циклу фізкультурні хвилинки і паузи, що є невід'ємною складовою фізкультурної освіти.

Висновки. Сформульовані вище положення, які передбачають виділення в шкільній програмі з предмету "Фізична культура" загально-освітнього, оздоровчо-виховного та спортивно-освітнього

модулів, які представляють собою відтворення об'єктивно існуючих зв'язків між урочною формою організації діяльності учнів та їх діяльністю в процесі проведення фізкультурно-оздоровчих та спортивно-масових заходів в режимі навчального дня і в процесі проведення позакласних занять, є основою комплексної технології формування фізичної культури особистості учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Наказ Міністерства освіти і науки України від 25.05.1998 р. № 188 "Про нормативні документи з фізичного виховання".
2. Буздов А. Ю. Технология формирования физической культуры личности курсантов военного вуза / А. Ю. Буздов // Социология и управление персоналом. – № 6 (44). – М. : Издательский Дом ГОУ ВПО "ГУУ", 2008. – С. 24–26.
3. Визитей Н. Н. Физическая культура личности (проблемы человеческой телесности : методологические, социально-философские, педагогические аспекты) / Н. Н. Визитей ; [отв. ред. В. И. Столяров]. – Кишинев : Штиинца, 1989. – 110 с.
4. Лубышева Л. И. Концепция формирования физической культуры человека / Л. И. Лубышева. – М. : РГАФК, 1992. – 120 с.
5. Лубышева Л. И. Современный ценностный потенциал физической культуры и спорта и пути его освоения обществом и личностью / Л. И. Лубышева // Теория и практика физической культуры. – 1997. – № 6. – С. 10–15.
6. Матвеев Л. П. Физическая культура личности как проблема педагогики / Л. П. Матвеев // Физическая культура : воспитание, образование, тренировка. – 1998. – № 2. – С. 10–12.
7. Николаев Ю. М. Общая теория и методология физической культуры как отражение потребности в модернизации физкультурного образования / Ю. М. Николаев // Теория и практика физической культуры. – 2004. – № 7. – С. 2–10.
8. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів / Б. М. Шиян. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2007. – Частина 1. – 271 с.
9. Выдрин В. М. Формирование культуры личности в сфере физической культуры (проблемы развития физической культуры молодежи) : [сб. научн. тр.] / В. М. Выдрин. – Воронеж : Изд-во ВГАУ, 1992. – С. 5–14.
10. Виленский М. Я. Основные сущностные характеристики педагогической технологии формирования физической культуры личности / М. Я. Виленский, Г. М. Соловьев // Физическая культура : воспитание, образование, тренировка. – 2001. – № 3. – С. 1–7.
11. Столяров В. И. Концепция физической культуры и физкультурного воспитания (инновационный подход) / Столяров В. И., Быховская Л. И., Лубышева Л. И. // Теория и практика физической культуры. – 1998. – № 5. – С. 11–15.
12. Хуббиев Х. З. Принципы диалектики : методология взглядов на физическую культуру личности и ее формирование / Х. З. Хуббиев // Теория и практика физической культуры. – 2006. – № 9. – С. 9–14.
13. Сутула В. О. Формування фізичної культури особистості – стратегічне завдання фізкультурної освіти учнів загальноосвітніх навчальних закладів / Сутула В. О., Васьков Ю. В., Бондар Т. С. // Слобожанський науково-спортивний вісник. – 2009. – № 1. – С. 15–21.
14. Сутула В. О. Здоров'я школярів як соціально-педагогічна проблема / Сутула В. О., Кочуєва М. М., Бондар Т. С. // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2010. – № 17 (204). – С. 295–305.
15. Скобликова Т. В. Теоретические и методологические проблемы развития личности средствами физической культуры в системе непрерывного образования / Т. В. Скобликова // Физическая культура : воспитание, образование, тренировка. – 2000. – № 2. – С. 54–59.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 25.05.1998 r. № 188 "Pro normatyvni dokumenty z fizychnogo vykhovania" [Order of the Ministry for Education and Science of Ukraine from 25.05.1998 № 188 "On the Normative Documents Concerning Physical Education"].
2. Buzdov A. Yu. Tekhnologiya formirovaniia fizicheskoi kul'tury lichnosti kursantov voennogo vuza [The Formation Technology of the Cadet Personality's Physical Culture of the Military Educational Establishment] / A. Yu. Buzdov // Sotsiologiya i upravlenie personalom [Sociology and Staff Management]. – № 6 (44). – М. : Izdatelskii Dom GOU VPO "GUU", 2008. – S. 24–26.
3. Vizitei N. N. Fizicheskaia kul'tura lichnosti (problemy chelovecheskoi telesnosti : metodologicheskie, sotsial'no-filosofskie, pedagogicheskie aspekty) [The Personality's Physical Culture (the Problems of the Human's Corporality : Methodological, Social-Philosophical, Pedagogical Aspects)] / N. N. Vizitei ; [otv. red. V. I. Stoliarov. – Kishinev : Shtiinca, 1989. – 110 s.
4. Lubyshva L. I. Kontsepsiia formirovaniia fizicheskoi kul'tury cheloveka [The Formation Conception of the Human's Physical Culture] / L. I. Lubyshva. – М. : RGAFK, 1992. – 120 s.
5. Lubyshva L. I. Sovremennyi tsennostnyi potentsial fizicheskoi kul'tury i sporta i puti ego osvoeniia obshchestvom i lichnost'iu [The Modern Axiological Potential of the Physical Culture and Sport and the Ways of its Learning by the Society and Personality] / L. I. Lubyshva // Teoriia i praktika fizicheskoi kul'tury [The Theory and Practice of Physical Culture]. – 1997. – № 6. – S. 10–15.

6. Matveev L. P. Fizicheskaia kul'tura lichnosti kak problema pedagogiki [The Personality's Physical Culture as a Pedagogical Problem] / L. P. Matveev // Fizicheskaia kul'tura : vospitanie, obrazovanie, trenirovka [Physical Culture : Upbringing, Education, Training]. – 1998. – № 2. – S. 10–12.
7. Nikolaev Yu. M. Obshchaia teoriia i metodologii fizicheskoi kul'tury kak otrazhenie potrebnosti v modernizatsii fizkul'turnogo obrazovaniia [The Common Theory and the Methodological Physical Culture as the Reflection of Needs in the Modernization of the Physical Education] / Yu. M. Nikolaev // Teoriia i praktika fizicheskoi kul'tury [The Theory and Practice of Physical Culture]. – 2004. – № 7. – S. 2–10.
8. Shyian B. M. Teoriia i metodyka fizychnogo vykhovanniia shkoliariv [The Theory and Methodology of Pupils' Physical Education] / B. M. Shyian. – Ternopil' : Navchal'na knyga – Bogdan, 2007. – Chastyna 1. – 271 s.
9. Vydrin V. M. Formirovanie kul'tury lichnosti v sfere fizicheskoi kul'tury (problemy razvitiia fizicheskoi kul'tury molodezhy) [The Personality's Culture Formation in the Sphere of Youth's Physical Culture Development] : [sb. nauchn. tr.] / V. M. Vydrin. – Voronezh : Izd-vo VGAV, 1992. – S. 5–14.
10. Vilenskii M. Ya. Osnovnye sushchnosnye kharakteristiki pedagogicheskoi tekhnologii formirovaniia fizicheskoi kul'tury lichnosti [The Main Essential Characteristics of the Pedagogical Technology of the Personality's Physical Culture Formation] / M. Ya. Vilenskii, G. M. Solov'iov // Fizicheskaia kul'tura : vospitanie, obrazovanie, trenirovka [Physical Culture : Upbringing, Education, Training]. – 2001. – № 3. – S. 1–7.
11. Stoliarov V. I. Kontsepsiia fizicheskoi kul'tury i fizkul'turnogo vospitaniia (innovatsionnyi podhod) [The Conception of Physical Culture and Physical Upbringing (Innovational Approach)] / Stoliarov V. I., Bykhovskaia L. I., Lubyshcheva L. I. // Teoriia i praktika fizicheskoi kul'tury [The Theory and Practice of Physical Culture]. – 1998. – № 5. – S. 11–15.
12. Khubbiev Kh. Z. Printsipy dialektiki : metodologiiia vzgliadov na fizicheskuiu kul'turu lichnosti i yeio formirovanie [Dialectics Principles : Methodology of Views on the Personality's Physical Culture and its Formation] / Kh. Z. Khubbiev // Teoriia i praktika fizicheskoi kul'tury [The Theory and Practice of Physical Culture]. – 2006. – № 9. – S. 9–14.
13. Sutula V. O. Formuvanniia fizychnoi kul'tury osobystosti – strategichne zavdanniia fizkul'turnoi osvity uchniv zagalnoosvitnikh navchal'nykh zakladiv [Personality's Physical Culture Formation – the Strategic Task of Pupils' Physical Culture Education in the Educational Establishments] / Sutula V. O., Vas'kov Yu. V., Bondar T. S. // Slobozhans'kyi naukovo-pedagogichnyi visnyk [Slobozhans'kyi Scientific-Pedagogical Journal]. – 2009. – № 1. – S. 15–21.
14. Sutula V. O. Zdorov'ia shkoliariv yak sotsial'no-pedagogichna problema / Sutula V. O., Kochueva M. M., Bondar T. S. // Visnyk Lugans'kogo natsional'nogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka [The Journal of Lugans'k National University Named after Taras Shevchenko]. – 2010. – № 17 (204). – S. 295–305.
15. Skoblikova T. V. Teoreticheskie i metodologicheskie problemy razvitiia lichnosti sredstvami fizicheskoi kul'tury v sisteme nepreryvnogo obrazovaniia [Theoretical and Methodological Problems of the Personality's Development by Means of Physical Culture in the System of the Lifelong Education] / T. V. Skoblikova // Fizicheskaia kul'tura : vospitanie, obrazovanie, trenirovka [Physical Culture : Upbringing, Education, Training]. – 2000. – № 2. – S. 54–59.

Матеріал надійшов до редакції 05.10. 2011 р.

Сутула В. А., Булгаков А. И., Мельничук Д. Р. Особенности комплексного подхода к процессу воспитания личностной физической культуры у детей и молодежи.

Исследованы социально-педагогические факторы, которые определяют особенности формирования у детей и молодежи личностной физической культуры. Доказано, что для эффективного решения задач по воспитанию личностной физической культуры у детей и молодежи школьная программа по предмету "Физическая культура" должна состоять из трех взаимосвязанных модулей: общеобразовательного, спортивно-образовательного и оздоровительно-воспитательного, которые представляют собой отображение объективно существующих связей между урочной формой организации деятельности учеников и их деятельностью в процессе проведения физкультурно-оздоровительных и спортивно-массовых мероприятий.

Sutula V. A., Bulgakow A. I. Melnychuk D. R. The Peculiarities of the Complex Approach Towards the Children and Youth's Personal Physical Culture Education.

The social-pedagogical factors determining the peculiarities of the children and youth's personal physical culture formation are investigated. It is proved that the school programme on the subject "Physical Culture" should consist of the three inter-related modules: educational, sports educational, recreational-educational for the effective task solutions dealing with the children and youth's personal physical culture education. These modules represent the reflection of the objective relations between the fixed organizational form of pupils' activity and their work in the process of conducting the physical-recreational and sports mass affairs.